

Scruton: joguralmat vagy demokráciát?

EGEDY GERGELY¹

A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy megvizsgálja és körvonalazza a nemrég elhunyt Sir Roger Scrutonnak, a kortárs konzervatív gondolkodás legjelentősebb alakjának a demokráciáról alkotott felfogását. A kutatás elsősorban annak tisztázására irányult, hogy Scruton szerint a jog uralmának biztosítása, amelyet elsődleges fontosságúnak látott, vajon szükségszerűen összetartozik-e a demokráciával, vagy elválasztható tőle. Ennek kapcsán megvizsgáltuk a demokrácia legitimitásának dilemmáit, és a nemzeti identitással való kapcsolatát is. A filozófus kiterjedt munkásságának áttekintése arról győzte meg e sorok szerzőjét, hogy Scruton interpretációjában a joguralom demokrácia nélkül is biztosítható, de ennek szigorú alkotmányos feltételei vannak.

Kulcsszavak: joguralom, demokrácia, legitimitás, őseredeti szerződés, személyes állam

Scruton: Rule of Law or Democracy?

This study makes an attempt to outline the view of democracy by the late Sir Roger Scruton, the most significant representative of contemporary conservative thinking. The main focus of the research aims at answering the question whether securing the rule of law, a top priority for Scruton, necessarily involves the establishment of democracy or the two can be separated from each other. The study explores the dilemmas of the legitimacy of democracy and also the connection between democracy and national identity. The overview of the uniquely rich oeuvre of Scruton has convinced the author that, according to the noted philosopher, the rule of law can be upheld also without democracy but only by meeting definite constitutional requirements.

Keywords: rule of law, democracy, legitimacy, primeval contract, personal state

1 Egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, e-mail: egedy.gergely@uni-nke.hu

Miként viszonyul egymáshoz a joguralom és a demokrácia? S vajon ugyanazt jelöli-e a két fogalom? A kérdés a modern politikatudományban igen éles viták tárgya, és e sorok szerzője úgy véli, a 2020-ban elhunyt kiváló angol gondolkodó, a konzervatív Sir Roger Scruton gazdag életműve fontos szempontokat kínál a válaszhoz.²

A demokrácia feltételes védelme

Hogyan foglalhatjuk össze Scruton álláspontját? Egészen tömören a demokrácia feltételes, azaz erős fenntartásokhoz kötött védelmeként. Egyrésztől ugyanis ő semmiképp sem nevezhető a demokrácia rajongójának, másrészt viszont annál elkötelezettebb híve a joguralomnak, élesen megkülönböztetve a két fogalmat.³ Scruton szerint támogatható a demokrácia, mert többnyire meg tudja akadályozni a lehető legnagyobb csapást, a polgárháborút, ám nem szabad elfeledkeznünk arról, figyelmeztet, hogy a demokráciát csak más, mélyebben beágyazott intézmények teszik lehetővé.⁴ Ez utóbbiak azonban, amelyek a szabadságot és az emberi jogokat is védik, nem azonosak a demokráciával, tehát „nem egy dologról, hanem háromról” van szó. Kritikusan jegyzi meg a *Túlértékelt-e a demokrácia?* című rövid esszéjében, hogy a demokrácia felkarolása a nyugati külpolitika állandó elemévé vált, ám valójában nem helytálló az a feltételezés, miszerint létezik egy olyan megoldás, amely a világ összes gazdasági és politikai konfliktusára mindenhol egyformán jó, és ennek demokrácia a neve.⁵ Scrutonnak a demokráciával szembeni fenntartásai, erre is utaljunk rögtön a tanulmány elején, természetesen nem abból a szándékból erednek, hogy az autoritárius formákat védelmezze, ellenkezőleg, a jog uralmát igyekezett megóvni az autokráciáktól és a demokrácia túlzásaitól egyaránt.

Érdekes, és valószínűleg sokat eláruló módon Scruton nagyobb szabású munkáinak egyikét sem szentelte a demokrácia kérdésének, a különböző témájú műveiben kifejtett gondolataiból mégis elég biztonságosan rekonstruálható a demokráciához való viszonya. E vizsgálódás alapján mondhatjuk azt, hogy a demokráciában nem láttott mást, mint egy olyan mechanizmust, amelynek a révén egy politikai közösség időről időre megválasztja a vezetőit. Ő tehát, akárcsak Joseph Schumpeter a 20. század közepén írott nevezetes könyvében (*Kapitalizmus, szocializmus és demokrácia*, 1942), a demokráciát pusztán választási eljárásnak tekintette, a demokrácia „minimalista” meghatározását fogadva el.⁶ (Amely szerint tehát a demokráciához elégséges a „procedurális konszenzus”.) Az emberek pedig nem az időszakonként ismétlődő közös döntések miatt értékelik a demokráciát, írja, hiszen „mi lehet olyan értékes abban, ha a tudatlan többség időről időre új pártot választ, hogy az olyan célok felé ve-

2 Scruton életművének jelentőségéhez: HÖRCHER 2020.

3 A „rule of law”; a joguralom angol koncepciójának klasszikus összefoglalása V. A. Dicey nevéhez fűződik. Fő művét az előző századfordulón magyarra is lefordították: DICEY 1902.

4 SCRUTON [é. n.].

5 „a single, one-size-fits-all solution” SCRUTON [é. n.].

6 SCHUMPETER 1944.

zesse, amelyeket éppúgy nem ért, mint a korábbiakat”⁷ Az emberek általában másért értékelik a demokráciát – állítja a jeles gondolkodó, mégpedig azért, mert bizonyos politikai erényeket tulajdonítanak neki. Jogos-e ez? Szerinte a demokrácia valóban képes fenntartani ezeket az erényeket – de tönkre is teheti őket. Miért is kellene tehát csodálnunk a demokráciát, ha ezen erények már a létrejövete előtt is megvoltak?

Autoritás, hűség, hagyomány

Adódik a kérdés: akkor milyen társadalmi előfeltételei vannak a demokráciával asszociált értékeknek? Scruton a konzervatív társadalomkép három kulcselemét emeli ki: az autoritást, a hűséget és a hagyományt.⁸ Az autoritást (*authority*) – magyarul tekintélyre fordíthatjuk – illetően azt fejt ki, hogy az elismert, legitim hatalmat jelent. Nem azonos tehát a hatalommal, forrása az intézményekben és a szokásokban található. A tekintély valójában „hatalmas alkotás”, a tekintély nélküli hatalom pedig „szánalmas.” „Tekintély nélkül – hangsúlyozza – nincs akarat, csak étvágy, egyéniség helyett a nyájszellem, szabadság helyett az »alternatívák« céltalan hajszolása érvényesül.”⁹ Ezzel összefüggésben rámutat: a szabadság helyes konzervatív értelmezésének abból kell kiindulnia, hogy a szabadság nem előfeltétele, hanem következménye lehet a jól működő intézményeknek „így a szabadság iránti törekvés egyidejűleg az annak előfeltételét jelentő korlátozás iránti törekvés is.”¹⁰ A *pesszimizmus haszna és a hamis remény veszélye* című könyvében kifejti: a közkeletű vélekedéssel ellentétben az emberek nem születnek teljesen szabadnak, az intézmények, törvények és szabályok „részei és nem ellenségei a szabadságnak, és a tőlük való megszabadulás rövid úton véget vet a szabadságnak.”¹¹ A *Mi a konzervativizmus?*-ban tömören így összegez: „Ha méltó módon akarjuk értékelni a szabadságot, azt is értékelnünk kell, ami e szabadság előfeltétele, a társadalmi rendet, amely a kötelességek és értékek forrása, és az emberi személyiség identitásának alapköve.”¹² A Thatcher-éra neoliberaisáival ellentétben Scruton is osztotta Peregrine Worsthorne, a kiváló tory publicista azon meggyőződését, miszerint a 20. század utolsó negyedére a fő problémát már nem a szabadság elvesztése jelentette, hanem épp a túlzott mértéke.¹³ Az érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a szabadság és a rend kapcsolatáról Scrutonéhoz roppant hasonló gondolatot már a magyar konzervatív gondolkodás első tudatos teoretikusa, Asbóth János is megfogalmazott. 1875-ben publikált művében, a *Magyar Conservativ Politikában* így írt: „Valódi szolgálatot a szabadságnak csak azon konzervatív politika tett és tehet egyedül, mely az ország és nemzet érdekeivel és reális szükségleteivel nem jön

7 SCRUTON 1995a: 124–125.

8 Részletesebben EGEDY 2005: 255–261.

9 SCRUTON 1995b: 20.

10 SCRUTON 2002: 29. Vö. még SCRUTON 2008.

11 SCRUTON 2011.

12 SCRUTON 1995b: 19.

13 GARNETT–HICKSON 2009: 114.

összeütközésbe, és így egyedül képes szilárd intézményeket, meg nem akadó haladást, biztosított rendet létrehozni, a mi nélkül biztosított szabadság nem képzelhető.”¹⁴

Az autoritás elfogadása szoros összefüggésben áll a hűséggel (*allegiance*). Scruton meggyőződése, hogy a hűség „a társadalmi lét feltétele”, a hűség tesz egy közösséget többé egyének halmazánál.¹⁵ Ebből fakad a legitim kormányzást megalapozó konszenzus, hiszen minden állampolgár hűséggel tartozik az államnak és intézményeinek. A liberálisok szemében nyilván vitatható azon állítása, hogy az állammal szembeni kötelezettségeink, akárcsak azok, amelyek a családdal szemben állnak fenn, nem szabad vállalás következményei.¹⁶ S ez adja valójában a háttérét a patriotizmusnak is, amely a hűség megnyilvánulásának egyik klasszikus formája. Valamiféle patriotizmus, vagyis az egyén azonosulása tágabb közösségével nélkülözhetetlen politikai szempontból – fejt ki.¹⁷ A patriotizmust ugyanakkor élesen és egyértelműen elválasztja a nacionalizmustól; ez utóbbiban nem a hűség egyik formáját látja, hanem „fegyverbe hívó ideológiát.”¹⁸

A hagyomány (*tradition*) szerepét illetően Scruton rámutat: az „a történelmet belefoglalja a szándékba, és ezzel a múltat jelenbeli céllá teszi”. A konzervatívok elképzelései nem egy absztrakt jövőre irányulnak, hanem „egy konkrét és valós múltból” táplálkoznak, hatalomra törekvésük indokát „a jelenné vált múltban” találják meg.¹⁹ Az igazi hagyományokat szerinte – Eric Hobsbawm ismert állításával ellentétben – nem mesterségesen teremtették, bár azt hozzáteszi, hogy esetenként lehetnek az újítások *szándékolatlan* következményei.²⁰ Burke-vel összhangban véli, hogy a tradíció tulajdonképpen a társadalmi tudás egy sajátos formája. A hagyomány segít az egyéneknek abban, hogy önmagukat egy nagyobb társadalmi organizmus részeként láthassák.²¹

A demokrácia legitimitása

Képes-e a demokrácia legitimitást teremteni? Van-e legitimitás a demokratikus folyamatban?

Árnyalt válaszában Scruton elismeri, hogy a demokráciának „állandó és erős” vonzereje van, s ez elsősorban arra vezethető vissza, hogy az emberek az eléjük tárt pártprogramokat egyfajta ígéretként fogják fel, amelyeket választási siker esetén szerződéses kötelezettségnek tartanak. Mintha a legitimitáció csak szerződéses vagy

14 ASBÓTH 1875: 106.

15 SCRUTON 2002: 47.

16 SCRUTON (1995b): 21.

17 McCANN 2018.

18 SCRUTON 2002: 49.

19 SCRUTON 2002: 66.

20 SCRUTON 2002: 55. A „feltalált hagyomány” koncepcióját, amely szerint a hagyományokat a közelmúltban szándékosan teremtették meg, a neves történész, Eric Hobsbawm és Terence Ranger kötete vezette be a társadalomtudományi gondolkodásba. HOBBSAWM–RANGER 1983.

21 SCRUTON 2002: 59. Scruton és Burke szoros szellemi kapcsolatát hangsúlyozza Hoppál Bulcsú is, HOPPÁL 2019: 274.

kvázi-szerződéses megállapodásból származhatna. Ha ez így lenne, legitim kormányzat kizárólag az lehetne, amelyet a nép „megválaszt”. Közkeletű értelemben a demokrácia fogalma valóban azt sugallja, emlékeztet a neves olasz politológus, Giovanni Sartori, hogy a hatalom csak akkor legitim, ha „lentől” nyer felhatalmazást, ha „a nép emanációja”.²² A konvencionális megközelítés szerint tehát a választás ténye önmagában sajátos autoritásformává teszi a demokráciát. Ez a megközelítés azonban konzervatív nézőpontból egyáltalán nem fogadható el, fejt ki Scruton. A demokratikus választás ugyanis „se nem szükséges, se nem elégséges feltétele a képviseletnek”, s így nem tekinthető egy rendszer végső érvényességi okának.²³

A *konzervativizmus jelentése* című híres munkájának harmadik kiadásában Scruton e téves megközelítést a Lordok Házának mesterséges átalakításával illusztrálja.²⁴ Mint ismeretes, 1999-ben a munkáspárti Tony Blair kormánya abból a megfontolásból kiindulva reformálta meg a Lordok Házát, hogy annak csak örökletes alapon, nem pedig demokratikus választás útján lehet a tagjává válni. A Blair – és sokak – által képviselt meggyőződés Scruton értelmezésében óhatatlanul oda vezetne, hogy minden olyan intézményt fel kellene forgatni, amely nem „demokratikus” alapon nyugszik – még az iskolákat és a kórházakat is. Az autoritással rendelkező intézmények folyamatos demokratizálása pedig csak oda vezethet, hogy a hatalom azok kezébe kerül, akik a gyakorlásával járó felelősség alól ki tudnak bújni – figyelmeztet.²⁵ Sokan elfeledkeznek arról, fűzi hozzá a filozófus, hogy a választás már eleve feltételezi, az állampolgárok elismerik mindannak az előzetes legitimitását, amit nem tudnak megválasztani, így a választás lehetőségét kialakító intézményeket és eljárásokat is. „Az emberekben él a legitimitás eszméje, a világot ezen keresztül látják.” És boldogtalan társadalom az, amelyben az emberek nem a legitimitáció megtestesülését látják, hanem kizárólag az állami kényszer érvényesülését – olvashatjuk.²⁶ Ezzel összefüggésben Scruton világosan szétválasztja a legitimitáció liberális és konzervatív felfogását, megállapítva, hogy az utóbbi szerint a legitimitáció „nem a kormányzati tevékenység következménye, hanem eredete”, és az autoritásra, illetve a hűsége alapozódik.

A konzervativizmus szemléletéből következik, hogy a demokráciának tehát olyan folytonosságon kell alapulnia, amelyet saját maga nem tud megteremteni. Az ebből fakadó következtetését így foglalja össze tömören Scruton: „a demokráciának alkotmányra van szüksége, és ennek a demokratikus változások hatósugarán kívül kell esnie.”²⁷ Vagyis még a választásokon győztes pártok sem tehetnek meg akármit, s nem farigcsálhatják kedvük szerint az alkotmányos berendezkedést. Az alkotmány ugyanis, amelynek nem szükséges „írottak” lennie, „az állam életének örökölt alapelve.”²⁸

22 SARTORI 1999: 28.

23 SCRUTON 1995b: 25.

24 SCRUTON 2002: 73.

25 SCRUTON 1995b: 25.

26 SCRUTON 2002: 41.

27 SCRUTON 1995b: 25.

28 SCRUTON 2002: 66.

Ezért hatalmas tévedés azt gondolni, hogy „egy alkotmány vég nélkül, minden részletében reformálható”.

Scrutonnak a Lordok Háza ügyében kifejtett véleménye kapcsán feltehetjük a kérdést, vajon a születés önmagában jogot ad-e szerinte a politikai döntéshozatalban való részvételre. Az ő felelete erre az, hogy jó válasz nincs, mivel nincs eleve adott jog a törvényhozásban való részvételre. A törvényhozás ugyanis „nem jog, hanem kiváltság”.²⁹ E vélekedés természetesen alapvetően ütközik a ma uralkodó felfogással, az állásfoglalásában mégis van következetesség, ha arra gondolunk, hogy a konzervativizmus – a szabadsággal ellentétben – sohasem tartotta kívánatosnak az egyenlőséget. Nem csak a gazdaságban, a politikában sem. E gondolat elvezet az általános szavazati jog kérdéséhez is, amellyel kapcsolatban Scruton egyetértéssel idézi Burke-öt, aki nem tartotta szükségesnek a teljes körű választójogot, és nem gondolta, hogy ennek megléte a kormányzat legitimitációját erősíteni tudná. A választók nagyobb száma önmagában még semmit sem legitimál. Scruton felidézi, hogy a jeles 19. századi tory államférfi, Disraeli 1867-ben nem konzervatív elveiből fakadóan terjesztette ki a választójogot, hanem csak azért, hogy „lekörözze” liberális vetélytársait. Így juttott *A konzervativizmus jelentésében* az alábbi, sokak szemében provokatívnek tűnő következtetésre: „Igcencsak elképzelhető, hogy országunk alkotmányos lényegére még most sem lenne hatással, ha csak a pozícióval, megfelelő iskolázottsággal, vagyonnal és hatalommal rendelkező emberek bírnának választójoggal.”³⁰

A demokrácia és a generációk közötti szolidaritás

Töprengések a francia forradalomról című korszakos munkájában 1790-ben Edmund Burke a társadalom alapjaként szólt az „ős eredeti szerződésről”, az élők, a holtak és a még meg nem születettek szövetségéről.³¹ Egy konzervatív amerikai szerző, Stephen Wolfe szerint Scruton erre az eszmére építette egész politikai filozófiáját.³² A generációk közötti szolidaritást Scruton valóban kulcsfontosságúnak tartotta, és a demokráciával kapcsolatos fenntartásainak is ez az egyik fontos forrása. Miért? Azért, mert a választás mindig privilegizálja az élőket és közvetlen érdekeiket a múlt és a jövő nemzedékével szemben, s ezáltal fenyegeti a közösségek kohézióját, így a nemzetét is. A halottak említése talán felettébb furcsa a modern fül számára, hiszen ők már nincsenek itt, ám joggal mutat rá a filozófus, hogy a halottak tisztelete az intézményépítés alapja, és ha figyelmen kívül hagyjuk őket a gondolkodásunkban, akkor így teszünk a még meg nem születettekkel is. S ebben áll „a mértéktelen demokrácia igazi veszélye”. Scruton ezért mély egyetértéssel idézi Tocqueville-nek azon megállapítását, miszerint a demokrácia „minden emberrel elfeledteti az őseit, elrejtja előle leszármazottait, és elválasztja

29 SCRUTON 2002: 76.

30 SCRUTON 2002: 72. E gondolkörhöz, konzervativizmus és tömegdemokrácia kapcsolatához lásd EGEDY 2001: 107–142.

31 BURKE 1990: 190.

32 WOLFE 2016.

kortársaitól”³³ Az egyénnek tehát önmagára nem úgy kell tekintenie, mint az őt is magában foglaló rend kialakítójára, hanem mint e rend örökösére.

Visszatérő gondolat Scruton írásaiban, hogy a demokrácia szükségképp az idegenek közössége is. Vagyis idegenekkel szemben is elfogadunk kötelezettségeket. A jó állampolgár elismeri, írja *A Nyugat és a többiek* című munkájában, hogy „kötelezettségekkel tartozik olyan emberekkel szemben is, akiket nem ismer és soha nem is ismerhet meg”³⁴ Más szavakkal: a társadalmi tagságunkat megosztjuk olyanokkal, akiket nem ismerünk, de akikkel a jogok és köteleességek hálózata fűz minket össze. Ez összefügg a fentebb körvonalazott „őseredeti szerződéssel”, az ugyanis az idegenek közé számítja halottainkat és leszármazottainkat is. Az az ember, aki kész akár az életét is feláldozni a közösségért, többnyire hajlamos a „hosszú távú szempontokat” választani – jegyzi meg Scruton, s e gondolat kapcsán utal arra, hogy nem a nyugati demokráciák teremtették meg az állampolgári érényeket, hanem, ellenkezőleg, ez utóbbiak hozták létre a demokráciát. Jellegzetes hibája korunknak, mondja, hogy ezt az összefüggést megfordítja, az állampolgári érényt azonosítja a demokrácia szellemével, azt a benyomást keltve, hogy az a jó állampolgár, aki minden kérdést szavazásra bocsát.³⁵ Valójában az a jó polgár, aki tudja, hogy sok kérdéstről helytelen dolog szavazással dönteni, s persze azzal is tisztában van, mikor szükséges a szavazás. Sőt azt is tudja, hogy az idegenekkel szemben fennálló kötelezettségeink sorsáról nem lehet egyszerű többséggel dönteni, ez az eljárás ugyanis elvezethet a többség zsarnokságához, a Tocqueville által oly meggyőzően ecsetelt helyzethez, a modern demokrácia egyik nagy veszélyéhez.

Nemzet és demokrácia

A nemzetek szükségességéről című fontos tanulmányában, a nemzetek mellett érvelve, Scruton egyértelműen leszögezi, hogy a demokrácia és a nemzet a lehető legszorosabban összefügg. „A demokrácia a nemzeti hűségnek köszönheti létét” – állapítja meg, hiszen akkor vállalunk áldozatokat számunkra ismeretlenekért, ha világosan tudjuk, kik vagyunk – ezért aztán a többes szám első személy a demokratikus politika előfeltétele.³⁶ Ahol a nemzettudat gyenge, ott a demokrácia sem verhet gyökeret. „Nép” nem létezik, s ezért a legitimitáció forrása sem lehet, viszont a nemzet nem absztrakció és „a legitím rend ígérését hordozza magában”³⁷

Scruton különbséget tesz a társadalmi tagság három formája, a törzsi, a vallási és a nemzeti között, s rámutat: közülük egyedül a nemzet képes a türelem gyakorlására, s ezért csak ez tudja a demokráciát fenntartani.³⁸ A törzsi vagy vallási alapon

33 Idézi SCRUTON 2002: 71.

34 SCRUTON 2005a: 57. Ugyanezeket a gondolatokat fejti ki *A nemzetek megőrzése* című esszéjében is, SCRUTON 2006a: 1–31.

35 SCRUTON 2005a: 59.

36 SCRUTON 2005b: 157, 170.

37 SCRUTON 1995a: 123.

38 SCRUTON 2005b: 170–172.

szerveződött közösségek a legkevésbé sem kívánják elfogadni a különbségeket, a nemzet viszont eredendően türelmes tud lenni a mássággal szemben. Ez nem áll a nacionalizmusra, amely valójában „területi köntösbe öltöztetett vallási hűség”.³⁹ Nem azt gondolja, fejt ki, hogy egyedül a nemzetállam képes a modern kormányzás kihívásaira választ adni, „csak” azt, hogy eddig ez az egyetlen forma, amely már bizonyított. Az ő olvasatában a nemzetállam a politikai rend egyetlen olyan formája, amely a demokratikus kormányzás szilárd alapjának bizonyult. „A politikai rend, az én megközelítemben, olyan rend függvénye, amely magát, mint »mi« azonosítja” – fejt ki.⁴⁰ Az állampolgári státusz is a nemzeti joghatóság ajándéka, ebből fakad a Nyugaton uralkodó törvényesség és jólét. A nemzetállam felváltására és valamilyen nemzetek fölötti politikai rend kialakítására tett kísérletek sorra totalitárius diktatúrákban végződtek – fűzi hozzá.⁴¹ Ebből következik, hogy a Kant óta sok gondolkodó által felkarolt „világpolgárság” eszméje mélyen idegen Scruton konzervativizmusától.

Ismeretes, hogy Scruton ezen álláspontjával, vagyis a nemzetállamok melletti kiállásával vált azon törekvések elszánt ellenfelévé, amelyek az Európai Uniót szupranacionális szervezetté igyekeznek alakítani. „Jóban-rosszban a nemzetállam Európa állapota, jellemzője, és a hűség bonyolult gondolatának leghatározottabb kifejezője” – állítja.⁴² Az Európai Unió is „azon áll, amit feltett szándéka lerombolni”.⁴³ Szerinte a 21. század első negyedében az európaiak történelmi fordulóponthoz érkeztek. Nemzeti parlamentjeik és jogrendszereik még rendelkeznek bizonyos területi szuverenitással, de egyre jobban erősödnek azok a folyamatok, amelyek fel akarják számolni a nemzeti joghatóság maradványát is. Pedig a területi hűségben gyökerezik minden olyan kormányzati forma, amelyben a jog uralma és a szabadság tiszteletben tartása uralkodik – írja Scruton.⁴⁴ „Az Európai Unió viharos gyorsasággal veri szét a felvilágosodás óta az európai legitimitáció alapját képező területi joghatóságot és nemzeti hűséget”, miközben a társadalmi tagság semmilyen új formáját nem állítja a helyükbe.⁴⁵ Ez a törekvés Európa nemzeteit „valamely történelmileg semmitmondó kollektivitásban” kívánja feloldani. Scrutontól mélyen idegen az a koncepció, amelyet a neves német baloldali szociológus, Jürgen Habermas dolgozott ki a nemzeti identitásokat meghaladó „poszt-nemzeti állapotról”.⁴⁶ A *Nyugat és a többi*-ben említi Scruton, hogy ha az angolok megtagadnák a korona iránti hűségüket és sutba dobnák saját kultúrájukat csak azért, hogy „európai polgárokká” váljanak, azzal „elvágnák társadalmi tagságuk gyökereit”.⁴⁷ A nemzetek fölöttiségről mondott kritikájában egé-

39 SCRUTON 2005b: 181.

40 SCRUTON 1995c: 129.

41 SCRUTON 2005b: 158.

42 SCRUTON 2002: 229.

43 SCRUTON 2005b: 223.

44 SCRUTON 2005b: 161.

45 SCRUTON 2005a: 147.

46 HABERMAS 2006.

47 SCRUTON 2005a: 62.

szen odáig megy, hogy kijelenti: „Az EU-ban jut politikai kifejeződésre a megtagadás kultúrája.”⁴⁸

Scruton érvelésében visszaköszön az euroszeptikus brit konzervatívok azon tézise is, amely szerint mivel európai démoszról nem beszélhetünk, az unió szükségképp nagyfokú „demokratikus deficitben” szenved.⁴⁹ Érdemes megjegyezni, hogy ezt a gondolatot hangsúlyozta, a nemzeti parlamenteknek nagyobb szerepet követelve, David Cameron is 2013 januárjában mondott beszédében, amelyben a brexit-népszavazás tervét először jelentette be.⁵⁰ Azt a tanulságot kell tehát levonnunk – fogalmazza meg végső konklúzióját a filozófus –, hogy a nemzetállamot, amely „a demokratikus kormányzat és a világi joghatóság szilárd alapjának bizonyult, javítanunk, kiigazítanunk, sőt esetenként gyengíteniünk kell, de sutba hajítanunk semmiképp sem szabad.”⁵¹

Korlátozott kormányzat és bírói függetlenség

Említettük, hogy vannak olyan feltételek, amelyek nélkülözhetetlenek a joguralomhoz, de Scruton szerint demokrácia nélkül is teljesíthetők. A *Hogyan lehetünk nem-liberális, antiszocialista konzervatívok?* című tanulmányában hat ilyen alapvető fontosságú értéket sorol fel:⁵²

1. korlátozott hatalom;
2. alkotmányos kormányzat;
3. közmegegyezés;
4. autonóm intézmények léte;
5. jogállamiság;
6. törvényes ellenzék, ide értve a kormányéval ellentétes vélemény kinyilvánításának jogát is.

A kormányzásnak ez a hat kulcseleme – fogalmazza meg a véleményét – „nem a demokráciát jelenti, hanem az alkotmányos korlátokat.”⁵³ Korlátok ugyanis szükségesek, és Scruton úgy véli, ezek érvényesüléséhez valódi alkotmány(osság) kell, olyan, amely képes a kormányzat hatalmát „világos és előre látható módokon” korlátozni. Ha erre nem alkalmas, ha bármikor kikapcsolható, felülírható a pillanatnyi szükségletekre hivatkozva, akkor nem is beszélhetünk igazi alkotmányosságról, csak „ál-alkotmányosságról”. A legfontosabb intellektuális kérdés mindig is az volt – fűzi hozzá – hogy „miként lehet a hatalmat úgy korlátozni, hogy közben ne szenvedjen csorbát a hatalomnak a szuverenitáshoz szükséges belső egysége.”⁵⁴

48 SCRUTON 2005a: 147.

49 SCRUTON 2011 102–104.

50 CAMERON 2013.

51 SCRUTON 2005b: 159–160.

52 SCRUTON 1995a: 125.

53 SCRUTON 1995a: 125.

54 SCRUTON 1995b: 26.

A hatalmi ágakat Scruton szerint is érdemes megosztani, s ennek kapcsán ő a bírói függetlenség elvére helyezi a legnagyobb hangsúlyt, kijelentve: enélkül a hatalom korlátozása „nem több fikciónál”.⁵⁵ Ha a bíróságok nem élveznek függetlenséget, akkor nem tudják a polgárokat az állammal szemben megvédeni. „Minden, ami ennél kevesebb, elmarad a konzervatív szuverenitás-eszmény mögött” – olvashatjuk.⁵⁶ A bírói függetlenség az angol gondolkodó szóhasználatával „törékeny alkotmányos vívmány”, amelynek elsősorban nem is írott jogszabályokra, hanem még inkább egyfajta „közszellemre” kell támaszkodnia. A modern világ körülményei sajnos általában nem kedveznek a bírói függetlenség tiszteletben tartásának – állapítja meg.

Az emberi jogok védelme szintén elválaszthatatlan az alkotmányos rendtől, de sok múlik azon, hogy mit sorolunk e jogok körébe. A konzervatív számára, mutat rá Scruton, „az emberi jogok követelése súlyát és jelentőségét nem a benne kifejezett eszmének köszönheti, hanem a körülményeknek, amelyek között létrejött”.⁵⁷ Az ő olvasatában tehát a jogok követelése nem valamiféle absztrakt igazságra vezethető vissza, hanem a legitimitás és a joguralom helyreállítását szolgálja. Ha egyáltalán beszélhetünk természetes jogról, írja, akkor a bírói ítélethez való jog feltétlenül az. A politikai jog pajzs a polgár kezében a veszélyek elhárítására.⁵⁸ Itt érdemes megjegyezni, hogy Scruton szerint az állampolgárság olyan viszony, amelyben mindkét fél elszámoltathatja a másikat. Ha viszont az állam nem köteles számot adni a tetteiről az egyénnek, akkor csak alávetettségről beszélhetünk.⁵⁹

Az újabb és újabb, főként gazdasági jellegű jogok igénylése viszont könnyen olyan szituációt teremthet, amelyet a konzervatívok szeretnének elkerülni. Miért? Az ok világos: e jogok csak az állami beavatkozások körének jelentékeny kitérésével érhetők el, így aztán „az a nyelvezet, amely korábban az állam korlátozása mellett szólt, egyszeriben épp a kiterjesztés mögé áll”.⁶⁰ Scruton megállapítása mögött az a vélekedés húzódik meg, hogy ha jogokat a hozzájuk tartozó kötelezettségek nélkül követelünk, az csak káoszhoz, majd zsarnoksághoz vezethet („*welfare state against the rule of law*”).⁶¹

A személyes állam és az ellenzék szerepe

A konzervatív gondolkodók többsége az államot nem eszköznek, hanem célnak tekinti. Sajátos vonása Scruton felfogásának, hogy az államban nemcsak egy jogi személyt lát,

55 Scrutonnak ez a meggyőződése összhangban áll a joguralom angol felfogásával, amely a bírói ítélet elsőbbségére alapozó precedensrendszerből indul ki.

56 SCRUTON 1995b: 27.

57 SCRUTON 1995b: 28.

58 SCRUTON 1995b: 29.

59 SCRUTON 2005b: 164–165.

60 SCRUTON 1995b: 29.

61 A „jogállam versus szociális állam” dilemmához: SCHEUERMAN 1994.

hanem egy olyan entitást, amely „együttal az egyéniség jellegzetes erényeivel is bír”.⁶² Személyisége ugyanis nem csak személyeknek lehet – hangsúlyozza. Az állam értelemmel és akarattal rendelkezik, nyitottnak kell lennie a kritikára, és képesnek arra, hogy adott esetben szégyent érezzen és bűnbánatot gyakoroljon. Ez a „korporatív személy” koncepciója, amely a 19. századi német jogfilozófus, Otto von Gierke munkásságára támaszkodik, s amely Scruton szerint alapvető fontosságú a konzervatívok számára.⁶³ „Testületi személyiség híján a demokráciával való kísérletezés társadalmi fölforduláshoz vezet” – olvashatjuk.⁶⁴ Az államnak ez a tulajdonsága teszi lehetővé, hogy személyes viszonyt alakítsunk ki vele. Ez a megközelítés markánsan eltér attól, amely az államban egy személytelen bürokratikus gépezetet lát.⁶⁵ Ez utóbbihoz a polgár nem tud úgy tartozni, ahogy egy családhoz vagy klubhoz, márpedig ez fontos lenne.

A joghoz kötött személyes államnak természetesen vannak feltételei, s ezek körében nyomatékkel emeli ki Scruton, hogy „személyes állam nem létezhet törvényes ellenzék nélkül”. Ha a hatalmon levők az ellenzéket bármilyen indokkal felszámolják vagy ellehetetlenítik, a racionális döntéshozatal kulcseleme veszik el, és az államot semmi sem kényszeríti arra, hogy felelősséget vállaljon tetteiért. S ez az egyetlen hiba ezernyi másikhöz vezet, így az ellenzék nélküli államot a jog sem köti, mert azt kedve szerint bármikor átírhatja – mutat rá Scruton. „Az ellenzék elutasítása a civilizált kormányzat ellentéte” – olvashatjuk az ítéletét.⁶⁶ A *Hungary Today*-nek 2017-ben nyilatkozva egyenesen azt mondta, hogy a politikai stabilitás első alapfeltétele az ellenzék legitimitásának az elismerése.⁶⁷ S ezzel összhangban állt ki a sajtószabadság mellett is. *Túlértékelt-e a demokrácia?* című rövid esszéjében megállapítja, hogy a véleménynyilvánítás lehetősége „a politikai társadalom létezésének előfeltétele”. A kommunista társadalmakban ez nem volt meg, de nincs kétsége afelől, hogy bizony gyakran a demokráciák sem biztosítják e jogot. A norma ma inkább a konformitás kikényszerítése vagy épp a másként gondolkodók üldözése – jegyzi meg a filozófus.⁶⁸

Elválaszthatók-e a konzervatív intézmények a demokráciától?

Scruton felfogásával szemben a leggyakrabban megfogalmazott kritika az, hogy kevés esélye van az említett intézmények működésének a demokrácia kerete nélkül. Ez kétségtelenül megfontolandó szempont, de Scruton hazája, Nagy-Britannia példájával igazolja, hogy „az emberi jogokat már jóval azelőtt is megvédték, hogy kialakult volna

62 SCRUTON 1995b: 30.

63 Gierkéhez lásd SCRUTON 1990.

64 SCRUTON 2005a: 132.

65 Scruton ezzel együtt azon a véleményen van, hogy bár az állam nem jóléti hivatal, a konzervatívok kénytelenek elfogadni „a jóléti állam bizonyos formáját”: SCRUTON 2002: 68. Erősen korlátozott formáját, tehetjük hozzá az érvelését olvasva.

66 SCRUTON [é. n.] „the opposite of civilised government”.

67 Sir Roger Scruton on Trump, exclusive interview. *Hungary Today*, 2017. augusztus 6.

68 A média nyelvének és üzeneteinek torzulásaihoz lásd SCRUTON 2006b.

a demokrácia”.⁶⁹ Érvelésében joggal utal a modern történelem azon példáira, amikor a demokráciát a joguralom garanciái nélkül hozták létre, s így aztán a demokrácia épp a joguralom kiiktatásának az eszközévé válhatott.

A *Hungary Today*-nek adott, fentebb már idézett 2017-es interjúban azt hangsúlyozza, hogy ő az intézmények híve; „csak azok garantálják a folytonosságot és a szabadságot”. Ha közvetlenül mindig a néphez fordulunk, az kiszámíthatatlan eredményekhez vezet – nyilatkozta.⁷⁰ Ezzel összefüggésben egy másik írásában rámutat, hogy konzervatív nézőpontból a képviselőre épülő kormányzat „maximálisan előnyben részesítendő” („*infinitely to be preferred*”) a tömeget közvetlenül megszólító megoldásokkal szemben. Nem a tömeg élére kell állni megrészegítő jelszavakkal, írja, hanem a civil társadalom bölcs irányítására kell vállalkozni, a kompromisszumokat, sőt az esetenkénti habozást sem szégyellve.⁷¹ E sorok szerzője számára az a következtetés adódik, hogy nem több, hanem jobb demokráciára van szükség.

Irodalomjegyzék

- ASBÓTH János (1875): *Magyar Conservatív Politika*. Budapest: Légrády Testvérek.
- BURKE, Edmund (1990): *Töprengések a francia forradalomról*. Ford. Kontler László. Budapest: Atlantisz.
- CAMERON, David (2013): *EU speech at Bloomberg*. 2013. január 23. Online: www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg
- DICEY, Albert Venn (1902): *Bevezetés az angol alkotmányjogba*. Ford. Tarnai János. Budapest: MTA.
- EGEDY Gergely (2001): *Konzervativizmus az ezredfordulón*. Budapest: Magyar Szemle Könyvek.
- EGEDY Gergely (2005): *Brit konzervatív gondolkodás és politika*. Budapest: Századvég.
- GARNETT, Mark – HICKSON, Kevin (2009): *Conservative Thinkers. The Key Contributors to the Political thought of the Modern Conservative Party*. Manchester: Manchester University Press.
- HABERMAS, Jürgen (2006): *A posztnevezeti állapot*. Ford. Ruzsacsv István. Budapest: L'Harmattan.
- HOBBSBAWM, Eric – RANGER, Terence szerk. (1983): *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HOPPÁL Bulcsú (2019): Scruton konzervativizmusa. A szemantikai higiénia kívánalma. *Polgári Szemle*, 15(1–3). Online: <https://doi.org/10.24307/psz.2019.0917>
- HÖRCHER Ferenc (2020): Végső búcsú Sir Roger Scrutontól. *Magyar Szemle*, 29(3–4), 12–14.
- MCCANN, Daryl (2018): Roger Scruton and Enlightened Patriotism, *Quadrant*, 2018. február 12. Online: <https://quadrant.org.au/magazine/2018/01-02/roger-scruton-enlightened-patriotism/>
- MACFARLANE, Alan (1993): *Az angol individualizmus eredete*. Ford. Melegh Attila. Budapest: Századvég.
- SARTORI, Giovanni (1999): *Demokrácia*. Budapest: Osiris.
- SCHUEYERMAN, Bill (1994): The Rule of Law and the Welfare State. Towards a New Synthesis. *Politics and Society*, 22(2). Online: <https://doi.org/10.1177/0032329294022002005>

69 Scruton érveléséhez hozzátehetjük, hogy Macfarlane meggyőzően bizonyította széles visszhangot keltő munkájában, hogy már jóval a modernitás és a demokrácia kora előtt az angol szokásjog (*common law*) határozottan védelmébe vette az individuális jogokat. MACFARLANE 1993.

70 SCRUTON 2017.

71 SCRUTON 2017.

Scruton: joguralmat vagy demokráciát?

- SCHUMPETER, Joseph Alois (1944): *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Allen-Unwin.
- SCRUTON, Roger (1990): Gierke and the Corporate Person. In SCRUTON, Roger: *The Philosopher on Dover Beach. Essays*. Manchester: Carcanet, 56–74.
- SCRUTON, Roger (1995a): Hogyan lehetünk nem-liberális, antiszocialista konzervatívok? In SCRUTON, Roger: *Mi a konzervativizmus?* Ford. Jónás Csaba. Budapest: Osiris, 118–128.
- SCRUTON, Roger (1995b): Mi a konzervativizmus? In SCRUTON, Roger: *Mi a konzervativizmus?* Ford. Jónás Csaba. Budapest: Osiris, 11–42.
- SCRUTON, Roger (1995c): Többes szám első személy. In SCRUTON, Roger: *Mi a konzervativizmus?* Ford. Jónás Csaba. Budapest: Osiris, 129–146.
- SCRUTON, Roger (2002): *A konzervativizmus jelentése*. Ford. Szabó Péter. Budapest: Novissima.
- SCRUTON, Roger (2005a): A Nyugat és a többi: a globalizáció és a terrorveszély. In SCRUTON, Roger: *A nemzetek szükségességéről. Két tanulmány*. Ford. Pásztor Péter. Budapest: Helikon, 7–153.
- SCRUTON, Roger (2005b): A nemzetek szükségességéről. In SCRUTON, Roger: *A nemzetek szükségességéről. Két tanulmány*. Ford. Pásztor Péter. Budapest: Helikon, 157–223.
- SCRUTON, Roger (2006a): Conserving Nations. In SCRUTON, Roger: *A Political Philosophy. Arguments for Conservatism*. London – New York: Continuum, 1–31.
- SCRUTON, Roger (2006b): Newspeak and Eurospeak. In SCRUTON, Roger: *A Political Philosophy. Arguments for Conservatism*. London – New York: Continuum, 161–175.
- SCRUTON, Roger (2008): The Limits of Liberty. *The American Spectator*, 2008. december 1. Online: https://spectator.org/42526_limits-liberty/
- SCRUTON, Roger (2011): A pesszimizmus haszna és a hamis remény veszélye. Ford. Csordás Gábor. Budapest: Noran Libro.
- SCRUTON, Roger (2017): Politics Needs a First-person Plural. *The Conservative*, 2017/5. Online: www.acton.org/publications/transatlantic/2018/01/25/scruton-populism-politics-needs-first-person-plural
- SCRUTON, Roger [é. n.]: *Is Democracy Overrated?* Online: <https://roger-scruton.com/articles/274-isdemocracy-overrated>
- Sir Roger Scruton on Trump, exclusive interview. *Hungary Today*, 2017. augusztus 6. Online: <https://hungarytoday.hu/sir-roger-scruton-trump-doesnt-thoughts-longer-140-characters-exclusive-interview-13739/>
- WOLFE, Thomas (2016): Edmund Burke's Eternal Society: A Philosophical Reflection. *The Imaginative Conservative*, 2016. december 13. Online: <https://theimaginativeconservative.org/2016/12/edmund-burke-eternal-society-stephen-wolfe.html>